

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Filozofická fakulta

Ústav estetiky a dějin umění

Umění mezi galerií a ulicí aneb Čím jsou graffiti

Bakalářská práce

Art between art gallery and street or else wherewith are graffiti

Final paper

Autor: Klára Hrubá

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Michal Šimůnek

České Budějovice 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma *Umění mezi galerií a ulicí aneb Čím jsou graffiti* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s 47b zákona 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne 29.07.2009

Klára Hrubá

.....
Klára Hrubá

Poděkování

všem, kteří mi pomohli při napsání této práce. Zvláště pak děkuji za metodickou pomoc, odborné vedení, vstřícnost a lidský přístup, které mi poskytl Mgr. Michal Šimůnek.

Anotace

HRUBÁ, Klára. *Umění mezi galerií a ulicí aneb Čím jsou graffiti* [Bakalářská práce], České Budějovice 2009, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav estetiky a dějin umění, 30 stran, 3 přílohy.

Klíčová slova: graffiti, umění, kultura, sprejer, značka, skupina, landart, street art, zeď, vandalismus, revolta, Names,

Charakteristika:

Obečným rámcem této práce je postžení soudobého fenoménu - graffiti v kontextu současného trendu nabourávání ustálených hranic v umění, galerii a teorii. Teoretická část práce je založena na zmapování dosavadní odborné diskuze o graffiti, na výpovědích samotných writerů, analýze dokumentů a fotografickém průzkumu.

V tomto kontextu práce stručně shrnuje historii a současnost graffiti ve společnosti, její vztah k hip-hopové subkultuře a k životnímu stylu dnešní mládeže. Práce se snaží hledat souvislosti graffiti s uměním. Představuje projekty, které pomáhají při tvorbě a zviditelnění kvalitních autorů, zjišťuje jejich vztah ke street artu a ke komerční sféře. Autor přikládá také vlastní fotografický projekt, který poukazuje na smysl graffiti na vhodných místech.

Dále práce představuje příčiny a důsledky spojené s vandalizmem působením sprejerů na nevhodných místech. Snaží se postihnout problematiku legálních a ilegálních ploch a nastiňuje možnosti, jak se pokusit předcházet trestné činnosti mládeže v důsledku těchto projevů tvorby. Závěrem práce upozorňuje na vztah tvůrců graffiti k nápadnému rysu dnešní západní společnosti – obracení se k sobě samému a hledání vlastní originální identity.

Note

HRUBÁ, Klára. *Art between art gallery and street or else wherewith are graffiti* [final paper], České Budějovice 2009, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Faculty of Philosophy, Institute aesthetics and history art, 30 PAGES, 3 supplements.

Key words: graffiti, art, culture, writer, tag, crew, land art, street art, wall, vandalism, revolt, Names,

Characteristic:

Common frame these work is infliction of contemporary phenomenon - graffiti. Work look about this phenomenon in context contemporary trend - break - through steady limits in art, gallery and theory. Theoretical part work is based on charted present special discussion of graffiti, on statement himself writers, on analysis documents and on photographic investigation.

In this context work short summarises case-history and present graffiti in company, her relation to hip-hop culture and to social style today's young people. Work try search connection graffiti with art. Presents projects that the help at production and visualization quality authors, locate their relation to street art and to commercial sphere of interest. Author apply also self photographic project that the point on interpretation graffiti on acceptable sites.

Further this work presents causes and implication connected with vandalism by the instrumentality of writers on unsuitable sites. Study cut up problems legal and illegal surfaces and outlines possibilities, how try to forgo criminal activities young people in consequence these show creation. Enclosures work highlighting relation creators graffiti to striking feature today's west communities – work round to himself all and search personal original identity.

Obsah:

1. Úvod – Graffiti, fenomén dnešních měst	1
2. Historie a současnost nástěnných maleb	2
3. Obhajoba kvality	9
3.1. Jsou graffiti uměním?	9
3.2. Kniha: 2666 Praha Odyssey	10
3.3. Festival „Names“	11
3.4. POINT wall	12
3.5. O komerci	15
3.6. Galerie v nové roli	15
3.7. Street art	16
4. Kritika vandalismu aneb co je k tomu vede?	19
4.1. Tag	19
4.2. Volba prostoru	20
4.3. Otázka i/legálních ploch	21
4.4. Hledání vlastní identity	23
4.5. Jak vandalismu předcházet?	26
5. Závěr	27
6. Použitá literatura	30
7. Obrazová příloha	33
8. Příloha FOTOPROJEKT – „PO A BEZ“	42
9. Příloha o technikách a legálech	46

1. Úvod – Graffiti, fenomén dnešních měst

Těžko si v dnešních městech České republiky nevšimnout fenoménu zvaného graffiti. Ať se nám to líbí nebo ne, jsou zde a je těžké je zcela vymýtit. Pro mládež jsou jedním ze způsobů vyjádření vlastní originální identity a jako každý fenomén zřejmě také něco vypovídají o stavu dané společnosti. Mnohá tato pouliční díla mají výrazné umělecké kvality. Jiná poutají pozornost především díky špatně zvolené ploše, a tím se často z pohledu většinové společnosti stávají vandalismem.

Procházela jsem některými městy, uvažovala jsem nad tím, která graffiti mají blízko k výtvarnému umění a co je právem považováno za vandalismus. První skupina jsou přirozené, spontánní výtvarné projevy talentovaného člověka bez možnosti veřejného projevu. V druhém případě jsou to výkřiky do tmy lidí, kterým chybí nejen talent, ale také možnost uplatnit se celkově v životě. Tyto nedostatky si kompenzují rádoby tvůrčím vandalismem, který je ve finále pouze potřebou poukázat na své ztracené já. Tímto sociálním jevem se hlouběji zabývám v kapitole č. 4 Kritika vandalismu.

Proto bych chtěla poukázat na kvalitu děl sprejerů, které považuji za umělce, respektive bych chtěla obhájit umělecký charakter tvorby graffiti. A zároveň bych chtěla apelovat na přespříliš rozšířený vandalismus *Toys (viz příloha)*, kteří původní myšlenky graffiti pošlapávají a znemožňují zkvalitnění komunikace mezi sprejery a městskými správami. Chci se pokusit nastínit možné příčiny vandalských projevů, kterými jsou naše města přeplněná.

Získat informace k tomuto tématu nebylo jednoduché. V anglo-americké literatuře se s tímto tématem setkáváme mnohem častěji než v českém prostředí. Vycházím proto především z různých periodik, které se zabývají kulturou a uměním. Na internetových stránkách najdeme mnoho odkazů vztahujících se ke graffiti. Existují stránky a blogy, tvořené přímo autory street artu, ale ty jsou většinou jednou velkou galerií se stručnou historií, ale s minimem textu. Proto jsem se rozhodla udělat několik interview. Oslovila jsem tedy přímo writery, kterým jsem pokládala otázky, které by mi mohly objasnit pohnutky vedoucí k jejich tvorbě, téma řazení graffiti do street artu a celkově do oblasti umění. Formou řízeného rozhovoru jsem získala určitý přehled o jejich smýšlení v rámci tématu graffiti. Pro pozdější zpracování rozhovorů jsem se snažila interview nahrávat, setkala jsem se však s jejich nesouhlasem, který zřejmě pramenil z obavy ze ztráty jejich anonymity.

2. Historie a současnost nástěnných maleb

V této kapitole chci poukázat především na to, jak je člověku vlastní se vyjadřovat malbou na zeď či revoltovat pomocí sdělení na stěně.

Nápisy a obrazce na zdech jsou součástí lidského projevu od nepaměti. Změna způsobu stravování člověka, spočívající ve zvýšené konzumaci živočišných bílkovin a vynucené přírodní podmínky, to vše hrálo roli v přeměně člověka na člověka myslícího a kreativně tvořícího. Od té doby začal člověk nezastavitelně myslet a tvořit a současně se výtvarně vyjadřovat. A tak můžeme nalézat obrazy, více či méně dochované, ve všech koutech světa.

Obrazce na stěnách jeskyní, dnes pro nás již často nesrozumitelné, mohly kdysi sloužit primárně k ohraničení teritoria či k deklaraci svrchovanosti nad nějakým územím. K tomu v určitém smyslu slouží i dnešní graffiti. Tyto tendence jsou natolik přirozené, že je můžeme vysledovat i u některých zvířat, která si značkují své území.¹

Vývoj vedl od používání kreseb jako nositelů určitého velmi konkrétního významu přes vývoj obrázkového písma až k modernímu písmu, které umožňuje jednoduché vyjádření i vysoce abstraktních souvislostí. Nástěnné kresby se vznikem písma a růstem gramotnosti začaly ztrácet na významné funkci, avšak nevytratily se zcela.

Propagátoři různých politických, filozofických nebo náboženských směrů po sobě zanechali stopy na zdech napříč celou historií. Například v letech 1913 – 1914 byla při archeologickém výzkumu v Pompejích, zasypaných lávou z Vesuvu v roce 79, odkryta také stěna popsaná dokonce v několika vrstvách nápadnými červenými a černými nápisy, vychvalujícími přednosti různých místních občanů. Analýzou jejich obsahu se později překvapivě zjistilo, že vlastně šlo - v moderní terminologii - o legální zeď politických graffiti, používanou před každoročními komunálními volbami. Nebo v odkrytých pozůstatcích aténských, římských i pompejských lázních a toaletách se objevují zbytky amatérských malůvek, srovnatelných s výzdobou stěn dnešních zařízení stejného poslání.

Nápisy se našly i na hradě Pernštejn. Pocházejí zřejmě z 16. století a o jejich původu a poslání se vedou spory. Podle některých odborníků jsou úzce spjaty se strážní službou hradu,

¹ Pozn. Tento historický exkurs vychází z diplomové práce „Graffiti, jejich postavení ve společnosti a vztah k edukaci“ Bohumily Seidlové. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2001. Diplomová práce, kterou zde tímto parafrázuji. Str. 5-32

podle jiných jsou svéráznou pamětní knihou návštěvníků. Každopádně jsou velmi obsahově pestré – lze mezi nimi nalézt milostná vyznání, názory vulgárnějšího charakteru, ale i vážná filozofická zamyšlení. Patrně největší vzácností je nejstarší dochovaný překlad Oidipových veršů do češtiny.

V souvislosti s dnešními graffiti je rovněž zajímavé počínání Josefa Kyselaka (1795 – 1831). Byl úředníkem rakouské monarchie a zapsal se do historie díky svým služebním cestám, které si zpestřoval zanecháváním svého podpisu, podobného dnešním tegům. Tento dle pověsti neškodný podivín si cíleně vybíral významná místa tehdejší monarchie a na jejich charakteristických objektech zanechával značky, a to speciálním inkoustem, který si sám upravoval, aby dosáhl jeho nesmazatelnosti.

Na stěnách někdejších vězeňských kobek londýnského Toweru lze dodnes rozeznat grafické projevy jeho nedobrovolných středověkých obyvatel. Tento zvyk se udržel do současnosti a to i v jiných zařízeních. Obhlídkou nápisů na školních lavicích se toho, ač v silně stylizované podobě, zjistíme mnoho o mentalitě a kulturní orientaci soudobé mládeže a o jejím vztahu k výchovně-vzdělávacímu procesu. Mnohdy se tak můžeme dozvědět mnohem více než z nákladných sociologických průzkumů.

V klasické podobě se writers objevili poprvé koncem 60. let na východním pobřeží USA. Slovo graffiti pochází z italské plurál od graffito – nápis). Autoři graffiti jsou svému okolí známi jako sprejeři, oni sami si však říkají writeři. Sdružují se do skupin - crews. Dorozumívají se specifickým slangem, který je v podstatě kombinací obecné češtiny a českých slangových výrazů s angličtinou a anglickými slangovými výrazy. Význam anglicizmů bývá někdy zúžen (can pro sprej s barvou odpovídá anglickému slovu pro jakoukoli plechovku či kovovou nádobu), jindy posunut (bomb je rychle udělané ilegální graffiti). Některá z těchto slov slouží k utajení pravého významu - viz.² Podrobnější slovníček pojmů z oblasti graffiti přikládám v příloze na konci práce.

V létě 1970 začal portorikánský přistěhovalec z Harlemu, který pracoval jako poslíček, čmárat po newyorských zdech šifru TAKI 183 (Obr. 1), znamenající jeho jméno a ulici, kde bydlel. Tajemného a všudypřítomného nápisu si všiml i list New York Times, který s ním udělal rozhovor. Mladí lidé z předměstí začali Takiho napodobovat a zaplňovali svými

² [http://www.olomouc.eu/radnicni-listy/radnicni-listy-2007_\(cesky\)?article_id=325](http://www.olomouc.eu/radnicni-listy/radnicni-listy-2007_(cesky)?article_id=325)

v výtvarnými projevy zdi města a vlaky metra. Graffiti byly jednou z možností, jak upoutat pozornost veřejnosti a částečně i vyjádřit nespokojenost se životem ve městě. První američtí writers tedy vzešli z nejhudších vrstev obyvatelstva, portorikánských přistěhovalců a černochů. Počátky amerického graffiti souvisí také s existencí pouličních gangů ve čtvrtích jako Bronx, Harlem nebo Brooklyn.

Koncem 70. let bylo graffiti přijato částí odborné veřejnosti jako umělecký projev. Ve Fun Gallery v East Village došlo k první veřejné exhibici, kdy sedm mladíků před zraky kritiky a tisku vytvořilo během několika minut společnou sprejerskou kreaci na plátno pokrývající asi šestimetrovou stěnu. V červnu 1980 byla zorganizována galeriemi Colab a Fashion Mode v jižním Bronxu výstava pouličního umění Times Square Show. O rok později připravil Diego Cortez výstavu graffiti artu New York / New Vawe. V roce 1982 se konal první graffiti boutique, akce, kde byla prodávána trička, plakáty a nejrůznější předměty propagující graffiti. Tvůrcům graffiti se tedy otevřela jedinečná možnost opustit chudá předměstí s jejich gangy a vyhoupnout se do „velkého světa“.

Mezi nejznámější umělce graffiti patří Keith Haring (Obr. 2) a Jean Michel Basquit. Právě Haring zajistil graffiti obrovskou popularitu, když vytvořil na opuštěné zdi u jedné z newyorských dálnic obrovskou malbu proti cracku, on sám „pouze“ kouřil hašiš. Jeho malba byla označena za vandalismus a Haring musel zaplatit pokutu. Případu si ale povšiml tisk a zajistil Haringovi doslova nesmrtelnou popularitu. Úřady pochopily, že je možné používat graffiti v kampani proti drogám a AIDS. Haring a posléze i Basquit začali dostávat zakázky od města. Oba umělci se ale nakonec stali oběťmi svých bujarých životů, Keith Haring byl homosexuál a podlehl AIDS, J. M. Basquit, přítel Andyho Warhola, se předávkoval drogami.³

Například „Jean-Michel Basquiat (1960 – 1988) bývá často citován v souvislosti s vlnou graffiti, ale jeho dílo má daleko širší souvislosti i dosah. Podobně jako ku příkladu Wilfredo Lam i Basquiat je příkladem kreolské umělecké senzibility, která sice vychází z africké kultury, ale současně do sebe vstřebala západní uměleckou i populární kulturu a dohromady vytváří nový konglomerát různých vlivů. Basquiatovy zářivé malby proto můžeme porovnávat nejenom s městskými sprejery, ale také s Cyem Twomblym, Andy Warholem, nebo neoexpresionisty. Nové vnímání rozdílných tradic umožnilo i všeobecné přijetí umělců,

³ Lenka Bydžovská, et al. *Dějiny umění 12*. Praha : Balios, 2002, str. 179

jakým je i Sioux Jimmie Durham, jehož dílo, které vychází z tradiční indiánské kultury, se bez problémů vřadilo do hlavního proudu současného umění.“⁴

Původně celé téma rámovala HIP-HOPová kultura – amerických gangů, která obsahuje tyto čtyři elementy: DJ'ing základní prostředek reprodukce této hudby, který je doplněn rapem – textem udávajícím obsah či téma, Breakdance – svérázný taneční projev doplňující tento životní styl a konečně výtvarná "kulisa" této společnosti, graffiti, je nesmazatelně zapsána sprejem na zdech všech ulic obývaných touto subkulturou.

Druhá cesta vrací či ponechává writery v přirozeném pololegálním prostředí ulice, kde jejich tvorba vnikla, a kde je stále součástí HIP-HOP scény. Nebo znovu nabývá autentičnosti a původního charakteru, který postrádala v prostředí luxusních galerií (Obr. 3).

Dějiny umění dělí tyto trendy spíše časově. HIP-HOPovou subkulturu bere jako kolébku graffiti, kam se po době experimentů s galeristy znovu vrací a oficiální umělecké tvorby je minimum.⁵

„V sedmdesátých letech hledaly newyorské galerie nový obsah pojmu současného umění. S galerijním boorem na Lower East Side na Manhattanu se spojovala snaha hledat marginální, odsouvané, „outsiderské“, „neprofesionální“ tendence. V East Village se objevily „alternativní prostory“ s názvy jako Fun, Civilian, Warfare, PROW, Gracie Mansion, International with Monument. Zde se začalo vystavovat funky – retro, inspirované pouličními graffiti a animovanými filmy. Graffiti se objevily všude, v metru, na ulicích, i ve vlacích. Občas se o nich příznačně psalo jako o *spraycan art* (sprejerském umění) nebo *subway art* (umění metra). Eruptivní výraz anonymních tvůrců, skrývající se za svými tags a logos, znamenal určité oživení, ale také určité uvědomění si jinakosti nezakryté agresivity autorů těchto výtvorů a jejich sociálního a kulturního prostředí. Říkali si A – one, Daze, Toxic nebo Futura 2000. Většina z nich byli černí Američané nebo pocházeli z chudší portorikánské populace. Graffiti se pro ně stalo možností vyjádřit vlastní individualitu, skrytou ovšem v anonymitě značky, tagu, a možností vymezit se proti světu, který byl vesměs nepřátelský. V roce 1980 měli tvůrci graffiti výstavu *Times Square Show* a v roce 1983 se někteří autoři graffiti představili v prestižních galeriích jako *Sidney Janis* v New Yorku, v Evropě pak v rotterdamském *Boijmans Van Beuningen Muzeum*. V roce 1989 bylo v New Yorku dokonce otevřeno *Museum of American Graffiti* ... Tim Rollins ovšem odhalil vypočítavost galeristů,

⁴ Dějiny umění, *loc. cit.*, str. 180

⁵ Tamtéž, str. 179

když uvedl, že stejně tak rychle, jako o tvůrce graffiti projevili zájem, je záhy opět zavrhl. Z graffiti se stalo spíše něco, co obtěžuje, co nenechává v klidu. Po prvotním oslnění se přestalo graffiti bezprostředně institucionalizovat prostřednictvím galerií či muzeí. Po vystřízlivění a zjištění, že to, co jedni považují za výraz svobody, je pro druhé znásilněním prostředí, ve kterém žijí, a že graffiti, máme-li na mysli jeho tuctové a masové rozšíření všude po světě, se stalo problémem stejně jako otázka vandalismu a výrazem tupé agrese.“⁶

Zajímavou autorkou graffiti byla Lady Pink, která se stala i protagonistkou napůl hraného a napůl dokumentárního filmu *Wildstyle* režisér Charlieho Ahearna z roku 1982. Tento kultovní film pojednává o hip-hopové hudbě, o tanečním stylu breakdance a o rozvoji nového stylu graffiti, který začal deformovat stylizované texty až do nečitelných propletenců písmen. Po tomto filmu přišla celá řada dalších snímků, které napomohli rozvoji graffiti po celém americkém kontinentu a přiblížili jej širšímu publiku.

Byl to například hraný film *Beat street* režiséra Bellafonta, pojednávající o životě černošské mládeže v prostředí newyorských ghett, který seznámil široké publikum s pojmy jako graffiti, breakdance a hip-hop. Film Georgie Lucase *American graffiti* představil graffiti jako novou formu výtvarného projevu. V roce 1982 byl úspěšný i dokumentární film režiséra Henryho Chalfanta a Tonyho Silvera *StyleWars*, zabývající se tvorbou graffiti v podzemní dráze a jejím sociálním a uměleckém zázemí. V roce 1984 vyšla obrazová kniha Marty Cooperové a Henryho Chalfanta, dnes už legendární „bible umění z podchodů“ *Sub way art*.⁷

A tak se móda graffiti začala lavinovitě šířit nejprve po Severní Americe a posléze i do dalších zemí světa. Nejprve zasáhla anglicky mluvící země a následně, díky kosmopolitní orientaci autorů, překonala i hranice ostatních evropských zemí.

Kulturní metropole Paříž se stala svědkem tvorby mnoha dalších autorů street artu a graffiti. Například Blek le Rat je považován za vynálezce práce se šablonou, jeho práce nezapřou výtvarné a architektonické vzdělání a jsou bohaté jak na motivy obrazů Michelangelových a Caravaggiových, tak na původní ztvárnění postav obyčejných lidí z ulice.⁸

Dalšími významnými místy této tvorby se staly německá města Kolín nad Rýnem, Mnichov, Frankfurt nad Mohanem a v neposlední řadě Berlín. Jeho slavná zeď, tedy přesněji

⁶ Tamtéž, str.194

⁷ B. Seidlová, loc. cit. str. 11

⁸ Tamtéž, str. 15

její západoněmecká strana, se na 28 let stala inspirací i útočištěm různých umělců, filozofů i obyčejných lidí z celého světa, kteří zde zanechali své stopy formou nápisů a obrazů.

Část zdi byla zachována i po pádu komunismu, ne jen jako symbol toho „co bylo“, ale i proto, že se na ni podepsali i významní umělci jako Keith Haring, Richard Hambleton, Georg Melching, Loomit (člen skupiny FBI tvořil po celém světě) a Tyze (člen slavné skupiny TGA). Některé výjimečně zdařilé malby byly odkoupeny soukromníky a tím tak byly zachráněny. Jen malá část zdi na nábřeží Sprévy podél ulice Mühlenstrasse byla pro připomínku budoucím generacím uchována pod názvem *East Side Gallery*. Původní výzdoba zdi je zdokumentována v obrazové knize pedagoga augšpurské umělecké školy Herrmanna Waldenburga *Berliner Mauerbilder*. Berlínská zeď se stala největší neoficiální galerií Evropy a bourání této zdi tak předznamenalo nejen politické změny, ale i masivní průnik graffiti do postkomunistických zemí.

Neznámější ukázkou pouličního umění v Praze se stala tzv. „Lennonova zeď“, která byla v 80. letech místem, kde mladí lidé chodili obdivovat Lennonův portrét a přitom jej sami dotvářeli přímo na zeď psanými vzkazy, nápisy a kresbami, mezi něž se časem dostaly i graffiti. Původní protest proti režimu zůstal dodnes symbolem svobody. (Obr. 4)

Koncem 20. století se graffiti objevuje po celém světě, z ghett New Yorku přerostlo v multinárodní fenomén. Kromě tradičních graffiti krajin jako USA, Austrálie a západní Evropy se objevuje ve střední a východní Evropě, Rusku, Asii a Jižní Americe.

Toto řazení graffiti, jako součást ucelené subkultury, jsou reálné pouze v původním americkém prostředí. Ve východní Evropě se graffiti rychle rozšířily a začaly nabývat nových souvislostí. Určité projevy nástěnného textového vyjádření revoltovaly již dříve. Ale graffiti jako takové se do České republiky dostaly až po revoluci, spolu se svobodou projevu. Již roku 1989 se objevují první pokusy o graffiti, bylo to na pražském Jižním městě. Tyto projevy se zanedlouho rozšířily po celé naší zemi.⁹

Graffiti v USA začalo vznikat v období všestranného osvobozování člověka v americké společnosti a to i do té doby diskriminovaných menšin. A tak se graffiti staly směsicí moderního a tradičního. Byly do něj promítány i původní výtvarné motivy všech možných

⁹ <http://www.font.cz/pismo/graffiti-vandalismus-nebo-umeni.html>

kultur, které v sobě nesou přistěhovalci. Tato mládež také revoltovala proti společnosti, ale zároveň si uvědomovala a cítila své, často pestré, kořeny a hloubku každého sdělení.

To kriticky chybí současným místním graffiti projevům. Graffiti jsou přece i o určité dynamice, vývoji, a tak změnu či konec stagnace českých graffiti může přinést jen čerství vítr, mladí tvůrci, kteří se oprostí od zažitého stereotypu a budou tvořit s novými myšlenkami a novátorskými postupy. Styly se často napodobují a nevzniká moc originálního. Zřejmě proto, že nepřichází moc nových talentovaných sprejerů. Graffiti se možná staly natolik módní záležitostí, že bude trvat nějakou dobu, než povolí vlna bezduchých vandalů, kteří kazí jméno všem těm, co tvoří originální výtvarně hodnotnější věci.

3. Obhajoba kvality

Pro správně pochopení mých názorů chvi říci, že sdílím názor se všemi, komu se nelíbí šedé ulice chaotických měst plných továren. A zároveň chápu protest všech těch, kterým se nelíbí nesmyslně počmárané domy či celé ulice.

3.1. Jsou graffiti uměním?

Na tuto otázku se nedá jednoznačně odpovědět. Čím více se člověk zaobírá takovouto rádobou jasnou myšlenkou, tím více komplikací a témat jde na povrch. Ale co se vlastně v dnešní době dá skutečně nazvat uměním?

„Kolébkou graffiti jsou USA a zejména New York. Není to náhodné: pop-kultura a sub-kultura městského světa se v tomto městě setkávají v neobyčejné harmonii spolu se zdevastovanými a opuštěnými městskými prostory, průchody a dvory, ovládanými gangy mladých, pro něž je ulice vlastně domovem. V anonymitě skupin si našly vlastní způsob, jak o sobě vydat zprávu. Stala se jí kódovaná značka, cosi na pomezí nového písma a divoké kresby, v níž se vyjevovaly jakoby zdeformované tvary, které mládež znala z televizních animovaných seriálů.“¹⁰

Přítomnost tématu graffiti v knize José Pijana *Dějiny umění* hned na několika místech potvrzuje, že něco z této tvorby zřejmě uměním je. Toť konstruktivistické pojetí umění - umění je to, za co jej instituce prohlásí. V tomto případě je to kniha. V sedmdesátých letech to byly newyorské galerie, které se nadchly pro nový obsah pojmu současné umění.

„Na začátku 20. století přinesl Marcel Duchamp do galerie „neumělecký“ předmět z ulice, předložil jej jako umělecké dílo a ten předmět se uměleckým dílem kupodivu stal.“¹¹

Tím se situace v umění tak změnila, že dnes se musíme u každého předmětu či jevu ptát, zda může být pro nás, za určitých okolností, uměleckým dílem. Je-li umění jen propůjčeností, může být „uměleckost“ propůjčena i odejmuta čemukoliv. Z tohoto úhlu pohledu je jasné, že i graffiti mohou být uměním. Zdůrazňuji ale, že mohou, nikoliv že jsou.

¹⁰Dějiny umění, *loc. cit.*, str. 194

¹¹ Milan Knížák, *Street art aneb špatně položená otázka*. Lidové noviny [online]. 2008 [cit. 2008-8-28].

„Většinu z těchto tvůrců graffiti, kteří se protlačili do světa velkého umění, se ale nepodařilo přizpůsobit a mnoho z nich se vrátilo tam, odkud pocházeli. Samo umění ztratilo v prostředí luxusních galerií svůj původní charakter a autentičnost. Přestávalo být atraktivní i pro jejich tvůrce, zejména díky ztrátě ilegálnosti a s ní spojeným dobrodružstvím a nebezpečím. Od této chvíle tedy někteří writers vědomě zůstávají věrni své agresivní a dravé pouliční podobě, zatímco jiní se soustřeďují na úspěch ve sférách oficiálního umění.“¹²

3.2. Kniha: 2666 Praha Odyssey

Nejzajímavější původně českou publikací od tvůrců graffiti (Vladimír 518, Michal Škapa, Jan Kříbek) je publikace *2666 Praha Odyssey*. Tato kniha je složena především z fotomontáží, které představují utopickou vizi sprejera o ideálním světě kolem něj. Zobrazují šedá místa Prahy, která jsou fotomontáží doplněna barvami sprejů. Fotografie zobrazují ulice v různých úhlech pohledu, ale vždy vhodně dotvářejí původní vzhled industriálních a zašlých budov.

Z této knihy dále cituji rozhovor mezi tvůrci graffiti.¹³ Kteří zde svým slangovým způsobem debatují nad tématem graffiti a umění.

„P: Ty moje věci nejsou mířeny k většině, jako k normálnímu divákovi. Myslím, že to ani nemůže být. Člověk na to může určitě různě reagovat, obzvláště když tam jsou obrázky a další zprávy nebo odkazy, ale stejně s v tom nedočte to, co do toho autor vkládá. Takže ty moje věci jsou určeny pouze pro „elitní“ skupinu.

B: Současná scéna je více umělečtější a to se mi třeba moc nelíbí. Já umění nemám moc rád. Nesnáším ty kecy, že graffiti je nějaká umělecká disciplína. To pro mě absolutně není ...

P: Graffiti určitě nemělo žádný ambice na začátku, ale to byly sedmdesátý. Ten prvotní impuls měl určitě smysl v té nesmyslnosti. Ale takhle to nemůže být do nekonečna. Dělat to jenom pro nějakou krásnou barevnost, to je konec 19. století, to už tady bylo.

Z: Mě se líbí otevřená otázka vztahu graffiti k umění.

M: Tohle je docela dobrá cesta, jak umění trochu obohatit a udělat ho zábavnější, protože bez smyslu mě připadá hodně nudný. Ten prvek graffiti, té drzosti a energie může obohatit

¹² Rozhovory

¹³ Pozn. jednotliví autoři jsou uváděni pod začátečním písmenem přezdívkou

umění víc, než umění obohatilo graffiti. Myslím, že v Praze je k tomu docela dobře našlápnuto.

B: Umění je moc zbytečný klišé. P: Jakýsi si říkal předtím něco o tom, že každý zkouší nějaký umělecký postupy ..., ale tam nejde o nějaký umělecký, ale výtvarný postupy“¹⁴

Zde je patrné jak se názory na uměleckost graffiti různí i mezi samotnými autory. A za situace, že uměním může být v podstatě cokoli, je těžké jasně určit, za jakých podmínek graffiti jím jsou. Jsou především originálním grafickým provedením podpisů a zkratk. Které, více či méně záměrně, vytváří silný estetický dojem. Srovnatelný s recepcí uměleckých děl, jako takových. Takto tvořící autoři jsou zváni na jamy a festivaly, které jsou reprezentací toho nejlepšího.

V následujících podkapitolách uvádím projekty, které podporují kvalitní tvorbu v oblasti graffiti a tím legální tvorbu, která se představuje veřejnosti v oficiální podobě. Ta tak dostává příležitost uvažovat nad tímto tématem v co nejširším spektru.

3.3. Festival „Names“

Promotéři kulturních akcí se zajímají o to nejlepší z české i světové graffiti scény. A zároveň se nebojí shromáždit sprejery a uskutečnit projekt, kde to nejlepší má možnost oficiálně se předvést. K tomuto účelu vznikají, čím dál více rozšířené *graffiti jamy* a **festivaly**. Tyto akce pomáhají (zejména umělečtější části writers) rozšiřovat legální stránku graffiti a tím se ukáží přímo na veřejnosti a přímo v akci. Zde mají sprejeři možnost ukázat se z té nejlepší stránky. Často za podpory oficiálních míst, jako jsou galerie, městské magistráty apod. Pro příklad uvedu jeden z největších festivalů, které vzbuzují pozornost a přibližují fenomén graffiti nejširší veřejnosti - „**Names**“.

Takto byl uveden loňský první ročník festivalu *Names*. České a světové pouliční umění a graffiti jsou poprvé společně na jednom místě. Z německého Mnichova přijel na festival graffiti umělec Loomit, který se na graffiti scéně pohybuje už od osmdesátých let a objel skoro všechny zdi světa. Jeho specialitou jsou velké fresky. Ta pražská sahá až do osmého poschodí, dokončit ji chce během několika dnů. "Mám trochu problém se strukturou fasády. Jsem na to sám, takže pracuji s co nejjednodušší technikou. Bude to vypadat trochu jako obrovské razítko několika postav politiků," řekl Loomit. Festival podpořil i pražský magistrát. Sprejerům poskytl legální zónu na Národní třídě. "Je dobré vidět graffiti uvnitř organizované,

¹⁴ Vladimír 518, et al. 2666 *Praha Odyssey*. 1. vyd. Praha : Bigg Boss, 2006, str. 97

a ne na pražských památkách," pochvaloval si ředitel Odboru památkové péče pražského magistrátu Jan Kněžíček. Graffiti už dávno nedotváří jen městská prostředí. Objevuje se i v reklamě, divadle nebo interiérech bytů a to i v trojrozměrných variantách. "V dnešní době, a není to jen český fenomén, se stává, že graffiti a street art je velmi dobře prodejné a velmi vystavované v galeriích," upozornila mluvčí festivalu Blanka Čermáková. Sprejeři dostávají významné zakázky čím dál častěji. Třeba stadion *Azteca* v Mexico city nedávno ozdobili třemi stovkami graffiti s tvářemi fotbalistů. V Madridu zase k výročí narození Picassa pomalovali zdi muzea *Reina Sofia*. "Pro část sprejerů ale bude graffiti vždycky umění, které je láká tím, že se pohybují na hraně zákona, když nemalují na legální plochy."¹⁵

3.4. POINT wall

Jiným zajímavým projektem je **POINT wall v Chebu** (Obr. 6). Je v pořadí poslední zdařilou alternativou v legální tvorbě, spojenou s prevencí a praktickým využitím graffiti technik v běžném životě. Na toto téma zpracoval zajímavý článek Radek Wohlmuth¹⁶, který o graffiti tvrdí, že se etablují pomalu, ale jistě a stávají se respektovaným oborem. Jestliže zatím stále platí, že pro většinu lidí je nutným zlem, které je „třeba postihovat“, pro mnoho jiných je to už fenomén, kterému stojí za to věnovat pozornost. „Důvodů je několik, ale hlavní jsou především dva. Graffiti je atraktivní a aktivní. Pionýrské začátky graffiti v Česku jsou dávno pryč a to kromě jiného znamená, že i tady má své mistry: precizní a formálně dokonalé autory, kteří svým suverénním projevem dokáží přesvědčit v podstatě kohokoli včetně tradicionalistů a odborníků na výtvarné umění. Druhou jeho výhodou je fakt, že si ze své podstaty samo vyhledává diváky. Navíc si stále udržuje auru kontroverzní dráždivosti, která spolu s dalšími faktory přispívá k tomu, že má své příznivce i v těch nejzapadlejších koutech republiky.“¹⁷

POINT wall v Chebu je ukázkovým příkladem toho, jak se dá s graffiti pracovat, aniž by tím někdo trpěl. POINT je v rámci české graffiti scény respektovaným autorem, jehož renomé dávno přerostlo hranice republiky a stále častěji je uváděno i v mezinárodních souvislostech.

¹⁵ Oficiální webové stránky festivalu. Dostupné na <http://namesfest.net/projekt>

¹⁶ WOHLMUTH, Radek. České graffiti získalo na chebské zdi důležitý POINT. Dostupný na WWW: <http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=640220> [vyšlo 17. 6. 2009]

¹⁷ Tamtéž

Sám je *absolventem* pražské akademie výtvarných umění a na české graffiti scéně je už delší dobu pokládán za jednoho z nejlepších, jestli ne za vůbec nejlepšího writera. Je proto symbolické, že první opravdu významný *piece* udělal v Chebu právě on.

R. *Wohlmuth* pokračuje popisem celé realizace: „Cheb se tak dostal nejen na mapu českého graffiti, ale bylo to navíc dokonce téměř oficiální, tedy vědomé gesto, protože akce byla legální. Tomu odpovídá i umístění a velikost stěny. Je v areálu 5. ZŠ Matěje Kopeckého na chebských Hradčanech, má přes 70 m² a patří mezi největší POINTovi „walls“ vůbec. Jedná se o volnou abstraktní kompozici, kde kromě signatury naprosto absentuje písmo. Jejím základem není tag, tedy pseudonym autora, nevyskytuje se na ní ani přípis ve formě vzkazu, kterými POINT občas svoje piecy provází. Monumentální, prostorově vystavěná nástěnná malba, vytvořená kombinovaným způsobem pomocí válečků i sprejů, je ryze malířským vyjádřením, geometrizující kompozicí, která si nezádá s žádnou prací takzvaně tradičně tvořících umělců. Toto graffiti je významné ještě z jednoho důvodu. POINT na něm poprvé ve své tvorbě použil motiv lomeného oblouku jako graffiti-variace na gotiku, která téměř absolutním způsobem utváří *genius loci* tohoto středověkého města.“

K tomu mohu už jen dodat, že iniciátorem celého projektu je státní Galerie výtvarného umění v Chebu, která má pověst poměrně konzervativní instituce. „Tímto projektem galerie jednoznačně překročila svůj stín“. Navíc jde o první reprezentativní část akce, na níž bude navazovat *graffiti jam s workshopem*, který povede další z respektovaných pražských *writers* EPOS. Galerie prý zvažuje, že by se obdobná věc mohla v následujících letech opakovat; kdyby se to skutečně povedlo, mohl by mít Cheb v dohlednu veřejnou sbírku pieců, jakou by mu mohl leckdo závidět.¹⁸

Tyto akce dopomáhají i tomu, aby byly kvalitní graffiti obecně uznávanější jako součást street artu. I když někteří writeři graffiti od streetu oddělují a považují ho za zcela specifické grafické pojetí písma (především zkratek), které je jen umístěno ve veřejném prostoru. Jiní ho považují za jednu z technik street artu a jejich cílem je udělat tento šedý svět barevnější. Tak jako například Vladimír a spol. v zajímavé publikaci *Prague Odyssey*.

I když někteří radikálnější *writers* tvrdí, že graffiti nemají mít hlubší smysl, jsou prostě a hlavně „značkou“, která udává potřebný „make-up“ městu.¹⁹

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Rozhovory

To, že „**město má mít patinu,**“ říká i odborník na graffiti v článku Mladé fronty DNES. Tobias Lindblad, teoretik graffiti a street artu, přijel do Česka ze Švýcarska, aby zde zahájil festival Names. Jeho jasné názory si můžeme přečíst v rozhovoru, se kterým by jistě souhlasili i mnozí writeři. A tak si dovolím využít pár otázek Martiny Bulákové a citovat z jejího zajímavého článku.²⁰

„*Co vlastně graffiti je? Má nějaký smysl?* Graffiti se dá charakterizovat jako estetický způsob komunikace. I když často jde jen o nápisy, které nic neříkají. Proto je důležité se nejdříve dívat, jak je napsáno, jestli má svůj styl, až pak se můžete zabývat obsahem. Graffiti funguje podobně jako loga velkých společností – jako příklad uvedu Iku, protože jsem Švéd.

Je to tedy snaha zviditelnit se, zažít svých patnáct minut slávy? Určitě. Myslím, že není náhoda, že se vyvinulo v New Yorku – reklamní panely jsou tam všude, každý se snaží, aby jeho značka byla vidět. Podobná logika funguje v graffiti. Když nemáte peníze na reklamu, existují další způsoby prezentace a graffiti je jedním z nich.

A Stockholm je k těmto aktivitám přívětivý? Švédsko je velmi bohatá země, která hledí na to aby povrch byl čistý a uhlazený. Graffiti ve Stockholmu nezůstane déle než dva dny. Problémem je, že magistrát nevnímá rozdíly ve veřejném prostoru. Je jedno jestli někdo udělá graffiti v historickém jádru města nebo pod mostem na předměstí. Ihned je odstraněno. Ale každé město by mělo mít patinu.

Vy jste také dělal graffiti, dnes publikujete o graffiti knížky. Co vás na něm stále zajímá? Dnes už mě zajímá především jeho kritický aspekt. Je to protiváha svrchované moci, která kontroluje veřejný prostor. Domníváme se, že graffiti a street art vytvářejí základní podmínky pro demokracii. Do veřejného prostoru mohou zasahovat i ti, kteří si jej nemohou koupit.

Zmínil jste Banksyho, jehož práce se prodávají na světových aukcích, Londýnská galerie Tate Modern street artu věnovala velkou výstavu. Lze graffiti označit za umění? Myslím, že instituce v nich umění vidí a trh tyto věci žádá. U nás se stále teoretici umění drží odstup, poněvadž neví, jak tyto práce hodnotit. Začínají se radit s teoretiky graffiti takže do jisté míry graffiti a street art infiltruje do institucí, ale současně si udržuje vlastní nezávislost.”²¹

²⁰ Martina Buláková *Město má mít patinu, říká odborník na graffiti*. Mladá fronta DNES [online]. 2008 [cit. 2008-8-29]. Dostupný na WWW: <<http://mfdenes.newtonit.cz/tisk.asp?cacha=509910>>

²¹ Tamtéž

3.5. O komerci

Graffiti se ve svých amerických počátcích stavěly proti komerční společnosti. Svým způsobem je tento protest cítit i u českých graffiti, které ovšem bojují spíš proti stavu společnosti jako takové. Některé témata (stejně jako v HIP-HOPu) se zaměřují na problematiku konzumní společnosti, do které patří i komerce.

Souhlasím s M. Knížákem, že současná společnost klade velký důraz na zábavu a tak součástí mohutného zábavního průmyslu se stávají paradoxně i ti, kteří se mu chtějí vymknout nebo proti němu přímo protestují.²²

Nemusí však jen protestovat, mohou využít svého talentu pro komerční realizace. Například Jakub Štěrka nabízí na webu možnost originálního projektu s individuálním přístupem. Dotváří tak fasády firem, maluje po kamionech apod. (Obr. 7).

Jiní „zasloužilí“ sprejeři se uplatnili přímo v uměleckých kruzích nebo oborech výtvarnému umění blízkých. Musíme si uvědomit, že skutečně dobré graffiti mají perfektně zvládnutou formální stránku. Jsou to čisté jasné linie a plochy vhodně doplňující celý kontext okolního prostoru. (Obr. 8)

Graffiti je inspirací pro různé tvořivé obory. Což potvrzuje vysokou kvalitu některých těchto děl. Nové nápady z této oblasti čerpají především z obory reklamy, designu nebo módy. (Obr. 9)

„Diktát produkce musí vytvářet nové trhy a vychovávat veřejnost ke spotřebitelskému chování. Je jen přirozené, že ústřední roli tu svěřil reklamě, designu a médiím; prostředkům, které se sytí z rezervoáru vysoké kultury, kde nasáknou svůdnou vůní překračování omezení. Kde se přizdobí romantikou čehokoli, na hony vzdáleného od každodenní reality. Komodity pak na sebe dokáží navázat image romantického, exotického, touhy, krásy, a to i v případě tak intimních a nízkých záležitostí, jako jsou hygienické potřeby nebo čistící prostředky na WC.“²³

3.6. Galerie v nové roli

„Na konci dvacátého století byli muzea a galerie umění na evropském kontinentě výraznou kulturotvornou silou a připadala jim také úloha zprostředkovatele a vykladače

²² M. Knížák, *loc. cit.*

²³ B. Rozbořil, *loc. cit.*

umění. Posilovala se a stále se posiluje úloha galerijních pracovišť, určených pro styk s veřejností. Do centra pozornosti institucí se přesouvá důraz na výchovu k umění. Výtvarné artefakty se ve své proměnlivosti a mnohotvárnosti stávají příznačnými symboly, jež ilustrují a naznačují více než kdy dříve sociální a kulturní konotace. Výtvarná díla nejsou jen obdivovanými projevy creativity jedinců, ale také společenskými filtry, které umožňují recipientům nahlížet na sebe sama.²⁴ Dále začala směřovat k výraznější prezentaci svých sbírek a projektů, ale také k intenzivnější komunikaci s recipienty. Stávají se více a více také informačními databankami, které zprostředkovávají širokou škálu estetických aktivit současné populaci.²⁵

Galerie a jejich kurátoři jsou ti určující na oficiální scéně a je jen na nich, budou-li jejich výstavy „klasické“ nebo jestli se vyvinou do originálních projektů, které obnášejí nekonvenční přístupy a mysl otevřenou k současnému umění, které vždy bylo a bude zrcadlem dané společnosti.

„Mimo uzavřený svět muzeí a galerií umění od sedmdesátých let stále více proniká na ulici či do jiných veřejných prostor. Své poselství adresuje náhodnému divákovi přímo, bez institucionálního zprostředkování. Pro tento účel jsou často subverzivním způsobem využívány prostředky masové komunikace či formy převzaté z reklamy, které již tento prostor okupují, a které mají s politickým uměním podobný, ne-li stejný cíl – účinně „prodat“ určité sdělení.“²⁶

3.7. Street art

Obecný názor na street art scénu (v původním smyslu oficiálního umění) dobře shrnuje primátor Ostravy Ing. Aleš Zedník. Města, které na jedné straně podporuje projekty umění ve veřejném prostoru a na straně druhé trochu přehlíží zájem tvůrců graffiti o komunikaci.

„Výstavy současného výtvarného umění bývají velmi zajímavé a hlavně navštěvované. Jsem však velmi potěšen, že i ve volné prostoru města má dnes výtvarné umění své nezastupitelné místo. Do galerie nebo výstavní síně vstupuje totiž návštěvník, který zcela záměrně vyhledává setkání s uměním. Ale v ulici města, v zahradě či městském parku?

²⁴ Dějiny umění 12, *loc. cit.*, str. 288

²⁵ Tamtéž, str. 296

²⁶ Tamtéž, str. 178

Podstatou veřejných prostor je, že jsou řízeny zcela odlišnými – psanými i nepsanými – pravidly hry. Tam je situace opačná. Část diváku a obdivovatelů i kritiků tvoří lidé, kteří se setkávají s uměleckými díly čistě náhodně. A právě moment nahodilosti má nesmírný význam, protože tímto způsobem se umění dostane opravdu k široké veřejnosti.²⁷

I když street art je součástí dějin umění už pár desetiletí, lidé si ještě plně nezvykli na fakt, že na umělecké dílo můžou narazit kdykoli a kdekoli, třeba cestou do práce. Je jen na každém z nás, jak budeme mít oči otevřené novým přístupům, technikám a tématům.

Street art je také již od počátků ideální, i když ne jedinou formou politicko – sociologických témat v moderním umění. Začala jsem uvažovat nad hlubším smyslem této tvorby, nad původem a společenským postavením lidí, kteří jej tvoří. A nad obsahy jednotlivých děl, jestli v nich naleznu více než zvláštní grafické znázornění jména. „Když graffiti neznázorňuje konkrétní jméno, tak se většinou jedná o zkratku, která může skrývat různé věty či souvětí, vystihující určitou myšlenku.“²⁸ A mezi těmito sděleními se projevují osobní názory writera, včetně jeho vztahů ke společnosti. Ale třeba mezi graffiti kategorie „umělečtější“ se objevují i celé texty, různého obsahu.

„Umění jako nástroj proměny světa“ se nazývá podkapitola v knize *Dějiny umění*. Pojednává o sociálně-politických tématech aktuálního umění, například kritika konzumního života, ekologické problémy, feminismus či sexuální politika. Tvůrce je zde definován tímto způsobem: „Umělec je citlivým pozorovatelem okolního světa, ale nyní ho již nedojímají krásné západy slunce, ale pobuřuje ho sociální nespravedlivost a rozpory světa, ve kterém žije.“²⁹

„Současné takzvané uliční umění má dva aspekty: graffiti ve všech podobách a performance, což je ve většině druh pouličního divadla. Akcí, kde zůstává umění i umělec v anonymitě, tak jako tomu bylo v 60. letech, je poměrně málo.“³⁰

Ve slova smyslu graffiti subkultury je street art často pojímán trochu odlišně než ho známe z učebnic dějin umění (kde je uznáván hlavně ve formách, které známe z 60. až 80. let, například performers, happeningy nebo land artové instalace) a vymezuje se i ve vztahu ke graffiti. Na rozdíl od graffiti, které je vytvářeno pouze spreji, street art využívá více technik.

²⁷ Aleš Zedník *Výtvarné umění ve veřejném prostoru*. Ostrava: Magistrát města Ostravy, odbor kultury, školství, mládeže a sportu, 2005.

²⁸ Rozhovory

²⁹ *Dějiny umění 12., loc. cit.*, str. 176

³⁰ M. Knížák, *loc. cit.*

Hlavními pilíři street artu jsou nástřiky sprejem přes šablonu (stencil graffiti) a nálepky (stickers). V širším slova smyslu jsou k street artu řazeny také plakáty, pouliční instalace a videoprojekce. Protože street art většinou není úředně schválen, je považován za vandalismus. Proto se mu někdy říká též post-graffiti nebo neo-graffiti. Všeobecně je vnímán jako méně destruktivní a společensky přijatelnější forma graffiti. Street art má větší možnosti růstu a šanci na oslovení většího počtu lidí. Nemusí být umístěn na nedostupných místech, stačí malá plocha, která je dobře na očích. Díky tomu může být prakticky kdekoli; nehrozí mu odsunutí na okraj nebo do brownfieldů (tak jako graffiti, aby nikomu nevadily). Při troše pozornosti si všimnete, že čím víc jste v centru, tím přibývá stickers a stencils. A naopak, čím dál jste od centra, tím víc uvidíte graffiti. Street art jako moderní větev graffiti kultury má tedy více směrů i podob. Stejně dobře ale zabíjí městskou šed', nudu a město vtípně oživuje.³¹

I proto se mnoho starších writerů uchyluje ke společensky přijatelnějším formám street artu. Jsou to plakáty, nálepky, trojrozměrné plastiky. Pro ortodoxní sprejery to však již ztrácí ten správný náboj. Tato jemnější forma prezentace může mít naopak i větší ambice, nejčastěji v hlubší myšlence a v konkrétním tématu, která má často kulturně – sociologický ráz.

Tyto projevy podněcují k zamyšlení častěji než graffiti, které jsou pro obyčejného procházejícího diváka nečitelné. Na těchto kouscích se dají lépe hodnotit umělecké kvality, jsou drobnější – méně „násilné“, za to jsou hlubšího charakteru. Tyto výtvořky jsou ovšem umístěny také ilegálně, ale jsou lépe odstranitelné a spíše ani tolik nepřekáží.³²

Musíme zde totiž oddělit „writery umělce“, kteří mají talent, myšlenku a dělají graffiti z lásky k barvám a ve snaze udělat tento přeindustrializovaný svět barevnějším, snesitelnějším lepším. Tato skupina má neporovnatelně jiné formální prostředky, jejich práce mají obsah a myšlenku, jsou citlivější ve výběru plochy. Své práce si předpřipravují na nečisto, aby na ulici proběhla jen čistá a rychlá práce.

A pak jsou tací, kteří potřebují jen na sebe upozornit. Ti se často marně snaží přiblížit svým nadanějším vzorům, ke kterým nikdy nedosáhnou, ani když svou oblíbenou čmáranicí pokreslí celé město. Tito „sprejeři“ u toho moc dlouho nevydrží, ale z důvodu módnosti tohoto projevu, je jich pořád víc než příliš. Ale těmi se budu zabývat až v další kapitole – kritice vandalismu.

³¹ Rozhovory

³² Jiří Sotona *Proti čemu bojuješ?*. Magazín Dnes. 2007, č. 50, s. 4.

4. Kritika vandalismu aneb co je k tomu vede?

Touto zajímavou otázkou se zabývá i Jana Veselá ve své knize *Některé problémy mládeže na začátku nového tisíciletí*. „Problematika sociálně patologických jevů mezi mládeží i dospělou populací je celosvětově závažným problémem. V postkomunistických zemích je tento problém složitější, protože v období společenské transformace jsou zpochybněny stávající právní a morální normy, hodnoty a sociální regulativy, ale nejsou vždy včas a jasně vytyčena nová pravidla, normy a hodnoty. V této situaci je nebezpečí sociopatogenního vývoje či jednání pravděpodobnější. Nárůst kriminality a dalších sociálně patologických jevů zákonitě vzrůstá v každé společnosti, v níž dochází k její celkové transformaci.“³³

Pád železné opony však předznamenal i vpád graffiti do historických center, což se stalo převážně evropskou specifikou či spíše problematikou. Sprejeři dostali přístup ke kvalitním barvám a rozprašovačům. Časem se také dostali k rozhodujícímu faktoru celosvětové expanze graffiti – k internetu, který se stal největší mezinárodní graffiti galerií, zprostředkovatelem nejrůznějších stylů a názorů originálních tvůrců i jejich oponentů.

Skutečnost, že mnozí degradují to, co je pro jiné uměním, přispělo k tomu, že mnoho starších writerů se uchyluje ke společensky přijatelnějším formám street artu. Jsou to plakáty, nálepky, trojrozměrné plastiky. To však pro ortodoxní sprejery již ztrácí ten správný náboj. Tato jemnější forma prezentace může mít naopak i větší ambice, nejčastěji v hlubší myšlence a v konkrétním tématu, který má často kulturně – sociologický ráz.³⁴

Tyto projevy podněcují k zamyšlení častěji než graffiti, které jsou pro obyčejného procházejícího diváka nečitelné. Na těchto kouscích se dají lépe hodnotit umělecké kvality, jsou drobnější – méně „násilné“, za to jsou hlubšího charakteru. Tyto výtvořky jsou ovšem umístěny také ilegálně, ale jsou lépe odstranitelné a okolí tolik nepřekáží, tak jako tagy.

4.1. Tag

Tag je prvotní, a pro méně nadané zároveň konečný počin. Je základní značkou, která určuje individuum v rámci crew, i v rámci celého města. Zároveň je to projev nejrozšířenějšího vandalství současných měst České republiky. Autor si tak vytváří neoficiální jméno, které se nedá najít v oficiálních dokumentech. Svoji systematickou aktivitou v rámci tagu vytváří ze

³³ J. Veselá, *loc. cit.*, str. 97

³⁴ J. Sotona, *loc. cit.*

sebe samých „záhadného fantoma“, který je podepsaný všude, ale zároveň ho nikdo nepoznává. „Téměř každý writer začíná svoji graffiti kariéru tagováním a tag zůstává srdcem graffiti“. Tak jako obchodníci pomocí reklamy, ale často efektivněji, writer rozšiřuje svoji osobní značku. Na základě které si v rámci společnosti vytváří novou identitu. Ta jim slouží k sebezpotvrzování, nalézání sebe sama, které je v období puberty tak důležité. A vzhledem k módnosti tohoto trendu, i tak rozšířené.³⁵

Ano, jsou to ty jednoduché, jednobarevné podpisy, které často postrádají originalitu, a které nejčastěji ničí historická centra. Časem se staly spíše „výkřikem do prázdna“ než ukázkou individuality a zároveň sounáležitosti s něčím vyšším. Těmto vandalům se říká „toys“. Stejně jako začátečnickům – pro kterého bylo toto označení původně používáno. Jenže od začátečníka je očekáváno, že bude trénovat někde bokem, kde obecně nekazí reputaci graffiti. Jenže v dnešní době chybí mnohým sprejerům respekt, úcta a často i inteligence. Možná proto, že nemají svého „guru“, tedy učitele, který by je zasvětil a díky kterému by se naučili slušnému chování. Krajiní názory k tomuto tématu mají někteří sprejeři: „Toys nemají respekt absolutně k ničemu, neznají pravidla a neposlouchají rady. Časy, kdy se lámali ruce, a obíralo o barvy, se zdají být zase na obzoru.“³⁶

Bohužel, počmárat jakoukoli zeď svým podpisem je mnohem jednodušší, než mít promyšlenou kompozici, rozkreslené detaily a připravené šablony. Pak dochází k tomu, že veřejnosti je na očích mnohem více ta čmáranice, co je po celém městě, než ten podařený kousek, který je schován na legální ploše. Je potom velmi jednoduché dělat závěry, že to celé je nesmyslný vandalismus znečišťující rádooby čisté město.

4.2. Volba prostoru

Tím se dostávám k základnímu mezníku mezi dvěma druhy sprejerů. Kromě konkrétních tvarů a barev je v hodnocení nejpodstatnější druh plochy a její aktuální stav. Tvrdí writeři i článek M. Knížáka.

Mám stejný názor na důležitost volby prostoru, který se obecně člověku vzdaluje. „Chápeme-li, zjednodušeně řečeno, proces graffiti jako touhu po jakémsi „zlidštění“ odcizeného prostoru, nalezneme v něm téměř výhradně pozitivní rysy. Industriální ohrady, přepravy u dálnic, betonové sloupy monstrózních mostů... tam určitě graffiti své místo má. To ovšem ještě neznamená, že toto oprávnění z něj dělá umění. To jej pouze legitimuje. V tomto

³⁵ Rozhovory

³⁶ Tamtéž

případě nejde o devastaci, neboť původní objekt s graffiti spíše získal, než aby jimi byl poškozen. Něco jiného je to u graffiti na historických objektech, na površích, které jsou neopravitelné, kde graffiti malba ničí původní materiál a především nevratně poškozuje doklady kulturní historie země. V té chvíli agresivní, devastační prvek daleko převyšuje vše ostatní.³⁷

„Hurt odmítá, že sprejeři neboli writeři jsou schopni pomalovat všechno. Malování na historické budovy je hloupost. Už z toho důvodu, že ty domy jsou umění a pokud jsem přesvědčený, že graffiti je také umění, pak je blbost dělat umění na umění.“³⁸

Co tedy se smí pomalovat a co ne? To je těžká otázka... Vždy musíme přihlížet ke stavu budovy či plochy a hlavně k osobnímu vlastnictví. Jestliže je to novostavba nebo historická budova, tak je to nepřipustné, i kdyby byl umělecký projev sebelepší. Když je to opuštěná továrna, dálniční most, stěna skládky či naprosto zašlý dům, o který se nikdo nestará, tak se dají přivítit oči nad tím, že to je soukromý majetek někoho jiného.

4.3. Otázka i/legálních ploch

V příloze přikládám seznam legálních ploch v České republice, není jich zatím moc. Možná i proto, že nejsou řešením graffiti problematiky jako celku, jsou jen pomocí těm, kdo chtějí tvořit legálně a kvalitně. Na základě rozhovorů se sprejery usuzuji, že pro mnohé z nich jsou možnosti pro kvalitní realizace. Na oficiálních stěnách (stejně jako na graffiti festivalech) mají writeři možnost tvorby, která není hlavně „na rychlo“. Tvůrci si pro tyto plochy vytvářejí podrobné skici, ze kterých si například vytvoří šablony pro udržení konkrétních tvarů, které mají být dominantní. Musíme si uvědomit, že každá realizace je na legálech velmi promyšlená a originální. Stěnu nelze jednoduše vyměnit za novou, tak jako třeba papír či plátno. Zkrátka se musí vydat na první pokus. Na „legálu“ má tvůrce tak dost času si vše řádně promyslet, proměřit, a tím vytvořit něco originálního a formálně čistého.

Překvapilo mne, jak různé jsou přístupy v komunikaci s městy o legálních alternativách graffiti, například v Českých Budějovicích. Kromě legálních ploch jsou také plochy „na jméno“. Poněvadž rozšíření legálních ploch nijak neřeší problém graffiti v soukromých prostorech, tak město poskytuje určité plochy, které propůjčuje k tvorbě jen těm, kteří si oficiálně zažádají. A současně přijímá návrhy pro rozšíření těchto stěn. Dobrá idea, které je vyčítáno jen jedno - tyto plochy jsou špatně označené, respektive vůbec. Ne že by sprejeři

³⁷ M. Knížák, *loc. cit.*, str. 3

³⁸ Jiří Sotona, *loc. cit.*, str. 2

nevěděli, kde mohou oficiálně tvořit, ale jde o veřejnost, které nemá možnost se jasně orientovat v legalitě toho, co je obklopuje.

Na takových místech zároveň odpadá adrenalin z možnosti postihu, který je pro některé hlavním hnacím pohonem nebo přímo jedním ze smyslů tvorby vůbec. Podle přístupu k potřebě adrenalinu a na základě druhu zvolené plochy, můžeme dobře posuzovat kvalitu, motivaci a míru vandalismu u každého konkrétního sprejera. Ale zároveň jsou mnozí, kteří tvoří skutečně kvalitní graffiti a přitom jejich nejlepší akce jsou ilegály. Konkrétně jsou to vlaky, které jsou v této subkulturě obecně považovány za vrchol ve tvorbě graffiti. Je to jedna z dalších věcí (vedle problematiky „tagu“), proč je tak těžké najít střední cestu, aby kvalitní věci nebyli zároveň vandalismem. Ale to je pro většinu sprejerů snad už pravděpodobnější, že „tagování“ vyjde z módy, než že writeři přestanou považovat vlaky za vrchol v možnostech graffiti tvorby.

Dopravní prostředky jsou zcela zvláštní druh, říkají sprejeři: „V metru cestuje hrozně moc lidí, kterým můžeš něco sdělit – i když ti to pak v depu umejou. Z metra i z vlaku máš úplně jiný pocit než ze streetu. Na streetu seš normální člověk, který jde kolem. Nikdo nepozná, že jdeš dělat graffiti. Ale když už jseš v yardu (vlakovém depu) s partou pěti kluků s taškami, tak je jasný za jakým účelem tam jdeme.“³⁹

Na odstranění sprejerských projevů na dopravních prostředcích vynakládají naše města nemalé částky, takže se domnívám, že je vhodné citovat k této problematice i českou legislativu: „Trestní zákon, hlava devátá - trestné činy proti majetku, paragraf č. 257 poškozování cizí věci:

1. Kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.
2. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 značnou škodu nebo spáchá-li takový čin opětovně nebo spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny nebo spáchá-li takový čin na věci, která požívá ochrany podle zvláštních předpisů.

³⁹ Rozhovory

3. Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu.⁴⁰

„Nebezpečí mě láká, je to neodmyslitelná věc“,⁴¹ říká většina writerů. Čas zde hraje jednu z hlavních rolí. Nejen se nenechat chytit, ale zároveň provést malbu tak, aby ji hned tak někdo neměl chuť přestříkat. A třeba metro, které barvy pravidelně odstraňuje, je jedno z míst, kde víte, že ta „velká věc“, kterou jste právě vytvořili, může existovat jen pro tu danou chvíli. Síla okamžiku, vychutnání si vlastní tvorby, to je zřejmě tak silný pohon, že kdyby to dílo mělo existovat skutečně jen pár hodin, tak neztrácí smysl. A bude tu zase, třeba od jiné crew či zcela nové generace, ale tohoto jevu moderní společnosti se asi hned tak nezbavíme. A tak je za potřebí o něm přemýšlet, snažit se jej pochopit a následně nalézat cesty jakým způsobem s ním žít tak, aby obtěžoval společnost minimálním způsobem. V následujících odstavcích bych chtěla poukázat na to, co sprejery vede k vandalismu a jak mu lze předcházet.

4.4. Hledání vlastní identity

„Děti a mládež jsou již delší dobu ponechány v jakémisi institucionálním vakuu, tj. v prostoru, který není vybaven žádným stabilnějším systémem hodnot. Ale co je stále více zřetelnější, je to, že rodičovská generace je fascinována fantazijním nebezpečím, které ohrožuje jejich děti.“⁴²

Přitom tito mladí lidé se často jen snaží najít si společnost, do které by se zařadili a která by jim pomohla ve tvarování jejich specifických „životních stylů“. Tento nový výraz je sice značně naroubován na kmen širokého antropologického pojetí, v němž je kultura strukturovaným souborem každodenních praktik, individuální úroveň kultivovanosti však zároveň předkládá jako výsledek kritického, cíleného sebeuskutečňování. Signalizuje tak jistou „individualizaci kultury“. Jak se rozšiřuje konzumní společností produkovaná škála možností symbolizace, tak se současně zmenšují skupinky vázané stylovou jednotou určitého typu symbolizace. Kultura pozbývá svého třídního charakteru, vyznačuje teď spíše hranice skupin „spřízněných volbou“, pro které vhodnějším označením jsou kmeny. Člověk, který se stal téměř pánem nad okolnostmi svého života, přišel jen o jedno. O danost žitého údělu, individuálního, nezaměnitelného. O samozřejmost vřazení do kultury vlastního prostředí.

⁴⁰ Rudolf Němeček *Otevřená výzva tvůrcům graffiti*. Náchod: Projekt Galerie výtvarného umění v Náchodě, 2004, str. 15

⁴¹ Rozhovory

⁴² J. Veselá *Některé problémy mládeže na začátku nového tisíciletí*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003, str.96

„Proměnil se v designéra“,⁴³ který hledá nejvhodnější ingredience do své „autentické identity“ a s pomocí médií pak komponuje svůj styl. Životní styl má distinktivní funkci. Jeho úkolem je vést hranice mezi sociálními skupinami.⁴⁴

„Radní nechápou vnitřní svět mladých. Nechápu, že pro mnoho z nich je právě graffiti jediným způsobem, jak se začlenit do společnosti.“⁴⁵

Velký vliv zde má společnost a mnozí ji za to kritizují. „Společnost není sama zralá, reaguje neuroticky a brání dospívajícím v hledání vlastní cesty. Nedokáže jim také dát kulturní program – poskytuje mládeži velmi malý prostor pro autentickou komunikaci a nepředkládá jí vzory života, které jsou hodny následování. Dospělí, kteří podvědomě cítí, že selhávají ve svém výchovném úsilí, reagují neadekvátně na jakékoli přirozené projevy vzdoru a odmítání jejich životního stylu. Mládež vždy revoltuje a neguje hodnoty otců v období dospívání.“⁴⁶

Nápadným rysem současné západní společnosti je například „obrácení se k sobě samému“. Tradiční autority bývaly vnější v tom smyslu, že spočívaly v institucích a různých společenských hierarchiích. Kněz, doktor, učitel nebo vláda věděli vše nejlépe. Všimněme si, jak hodně se věci změnily. Právě za posledních 30 let došlo k masivnímu úpadku úcty k tradičním autoritám. Nejenže v moderním západním světě lidé méně respektují tradiční autority, ale jak jsme mohli vidět, autorita je vkládána více a více na samotného jedince, kterým se rozumí především spotřebitel.⁴⁷

A ten z toho není moudrý, ba naopak. Ve světě se těžce orientuje a ještě obtížněji hledá svou osobnost, její smysl a místo ve společnosti.

Dnešní mladí lidé v naší zemi postrádají víru, která by udávala morálku a smysl bytí samého. Jsou nejčastěji ateisté, nejen komunismus potlačil všechna náboženství do ústraní. Víra je nahrazována povrchními životními styly a lidem nevádí, že smysl života nejčastěji podvědomě určují média ve formě primitivních seriálů z „obyčejného života“. Nebo počítačové hry plné násilí, které (de)formují, již tak pokřivenou morálku a názory současné mládeže. „Kultura se stala kvazináboženským pojmem.“⁴⁸

⁴³ B. Rozbořil, *loc. cit.*

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ M. Buláková, *loc. cit.*

⁴⁶ J. Veselá, *loc. cit.*, str. 99

⁴⁷ Christopher Partridge *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Knižní klub, 2006, str. 359

⁴⁸ B. Rozbořil, *loc. cit.*, str. 4

Domnívám se, že mládež, v pubertě přirozeně hledající sebe sama, nachází víru v některých často až kontroverzních či protizákonných formách trávení volného času. A mnohdy je to pohltí tak, že se daná činnost stane skutečným a jediným smyslem jejich života. Zábava se stává naplněna pocitem vnitřního poslání.

Každá tvůrčí zábava má sociologické stimuly, které ji podněcují a tvarují. Ale to neznamená, že se tato činnost stane patologickým jevem, který neuznává soukromé vlastnictví. Sice můžeme být rádi, že v době technokracie se vůbec někdo z mladých lidí uchýlí k manuální výtvarné činnosti, i když je na hranici legality. Musíme však více budovat morálku těchto nezorientovaných mladých lidí. Je to přece pořád lepší, než jiné možné formy protestní zábavy. A že jich v dnešní době je na výběr dost – pro příklad zmiňme největšího nepřítele mládeže – násilí a drogy. Ty jsou v dnešní společnosti dostupné až v alarmujícím množství.

Svět je přehlcen symboly všeho druhu a každý z nich má v určitém slova smyslu právo vyjádřit své názory, které se stávají svědectvím dané doby. Samozřejmě v určitých morálních mezích, určených svobodou nebo soukromým vlastnictvím jiné osoby.

„Často jsou to lidé, kteří se cítí trochu jako neuznalí umělci a jsou rádi, že je o ně zájem,“
⁴⁹ říká kurátorka výstavy *Street art Praha* Dana Recmanová, která několik writerů přesvědčila, aby se na jedné výstavě svými pracemi podíleli.

„Tento zbohatlý svět, plný chudoby, si říká o výtvarnou revoltu, která bude zrcadlit krizi dnešní společnosti. Společnosti zajímaví se o lidské individuum až na místě posledním.“⁵⁰

A tak vše, co přispívá k zamyšlení, je dobré pro probouzení se z nesmyslného „Amerického snu“. Kterým je stále oslepena většina mládeže západního světa, očekávající „happy end“. A nalézající jen nepochopení, nezačlenění a tak i neuznání originální tvorby, která se tak stává častým únikem z reality a možností vyjádřit se. Docházím zároveň k pojítku všech writerů a street artových umělců – je to aktivní kritika v různých formách. Odkazuje na celkovou nespokojenost mladých lidí v dnešním světě, který je připravoval na „sen“, ale vlastní setkání proběhlo pouze s šedou realitou současnosti.

⁴⁹ J. Sotona, *loc. cit.*

⁵⁰ Rozhovory

4.5. Jak vandalismu předcházet?

Z pedagogického hlediska prevence se na tuto problematiku dívá i autorka diplomové práce Bohumila Seidlová, která ve své práci mluví jak o příčinách, tak o možné prevenci trestné činnosti mládeže. „Přes veškerý možný přínos represe, prevence i pokusu o komunikaci s (potencionálními nebo již aktivními) autory graffiti na různých úrovních, např. i ve škole pomocí promyšlených vyučovacích projektů, existuje jeden rozměr graffiti, jenž se principiálně vzpírá jakémukoli explicitnímu ovlivňování a usměrňování – tím je právě touha po dobrodružství s „chutí zakázaného ovoce“ (lékařsky vysvětlované libými pocity v lidském organismu spojenými se zvýšenou produkcí hormonu adrenalinu), jen těžce a se skromnými úspěchy vychovateli potlačovaná právě v období dospívání.“⁵¹ A řešení nastiňuje následovně:

„Období krize identity lze úspěšněji ovlivňovat nenásilně a zprostředkovaně než prvoplánově nápadným výchovným působením, ať už jde o vztah k životnímu prostředí (od přírodních památek k hodnotám vytvořeným lidskou prací), o dodržování mravních norem a demokratických hodnot společnosti nebo o rozlišování vkusného užitkového výrobku či uměleckého díla od kýče. Odtud také vyplývá nezastupitelnost pedagogiky volného času.“⁵²

Je tedy nutné se více zamýšlet nad jednotlivými projevy revolty, nad jejich příčinami, ne jen společenskými, ale přiznat si i ty osobní a rodinné. Snažit se podívat na svět očima toho druhého. „Schopnost vnímat práci a skutečné umění a to i bez konkrétního vzdělání, lze díky svéráznému výtvarnému cítění a podvědomé znalosti historie. To je jedna z možností jak předejít vandalismu.“⁵³

A tohoto názoru je i ta inteligentnější a méně zoufalá skupina sprejerů, která bere graffiti jako posláni, jedinečný způsob výtvarného projevu, specifický pro danou „crew“- skupinu či „writera“ - sprejera. Možnost ukázat svůj talent ve světě, který se o něj nezajímá, ve světě který lidem nenaslouchá, ve světě plném splývající komerčních symbolů. Ve světě, kterému vládne funkce a prosperita. Ve světě, který přišel o ornament. Ve světě, který jen uděluje rozkazy a omezení a který si přitom říká „svobodný“.

⁵¹ B. Seidlová, *loc. cit.*, str.102

⁵² Tamtéž, str. 103

⁵³ Rozhovory

5. Závěr

Pro někoho vandalství, pro někoho umělecká inspirace... Na graffiti se dá nahlížet z mnoha různých úhlů. Je obtížné hledat konkrétní definice, když je jasné, že například pohled kritika umění a zřizence města pro čistotu bude vždy jiný.

Myslím, že graffiti jsou aktuálně v naší zemi především módní záležitostí, soutěží mezi znuděnou mládeží, která si připadá v současném světě „ztracena“. A to ve smyslu, že společnost vytváří tlak na mladého člověka, aby se zařadil. Tak se někdy i správní lidé dostanou na nesprávná místa, protože jsou lepší než žádná. Dostanou se do nesprávné party, protože je lepší než žádná.

Graffiti nabízí možnost vyjádřit se svým specifickým způsobem a odlišit se tak od ostatních. Současně umožňuje dát světu vědět, že „jsem tady“. Konkrétně tagy se tak stávají určitým voláním o pozornost. Je to volání přirozeně kreativního člověka, který je znuděn a nemá v tomto světě jiní uplatnění pro své vyjádření, než graffiti.

Nejčastěji se tak dnes setkáváme s graffiti pod vlivem toho jevu - znuděné mládeže, která hledá své místo ve společnosti. I proto v posledních letech ubývá skutečně kvalitních tvůrců graffiti, které bychom mohli považovat za umělce. Buď se uchylují pouze na legální stěny a tím se distancují od vandalských tagů v centrech měst, nebo se začnou naplno věnovat povolání uměleckého charakteru. Neříkám, že každý dobrý writer se stane umělcem s velkým U, nejčastěji se tito lidé zabývají například počítačovou grafikou a podobnými kreativními obory, kterými se dá zároveň dobře žít.

Chci poděkovat všem těm, co tvoří s citem pro věc a tak vhodně obohacují naše šedá města barvami, které září a neničí. A přispívají tak k tomu, že více či méně kontroverzně pomáhají přiblížit ducha umění zpátky k lidem. Tím dělají všední život pestřejší.

S tím souvisí i má závěrečná úvaha o pohybu a prostoru obrazových sdělení.

Domnívám se, že graffiti a street art obecně dopomohly k tomu, že výtvarné projevy jsou „zase svobodné“ v tom pravém smyslu. Jsou všude kolem nás. A tak je možnost nedusit umění či obrazová sdělení v šuplících, muzeích a galeriích, kam dnes chodí jen málo kdo. Ale umožnit konfrontaci s divákem přímo ve veřejném prostoru, ať se každý tvůrce rozhodne sám, jestli chce svou značku, akci, sochu či malbu umístit na ulici, do podchodu (má-li povolení), na pole či skládku. To je skutečná možnost svobodného projevu. Jak známá pravda říká: „Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda (v tomto případě spíše

soukromý majetek) někoho jiného”.

Naši nejstarší předci, kteří ještě uznávali přírodní způsob života a svět si vysvětlovali mýty, nám zanechali úžasné jeskyní malby, které zdobily jejich primitivní obydlí již před tisíci lety. Jaký byl jejich původní význam, zda měli praktické využití - třeba v rituálech, nebo snad měli posloužit „jen” k potěšení lidského oka? To už se s jistotou asi nikdy nedovíme, ale můžeme si na jejich základě představovat, jak žili a jací asi byli. Všechna místa obývaná lidmi, byla vždy poznamenávána lidskou tvořivostí, která již od pradávna měla potřebu určitého krásna či alespoň zkrášlení, určité potřeby potěšení lidského ducha. Stejně tak je přirozená i podvědomá potřeba sebe prezentace a s tím spojené určité sebepoznání a sebe potvrzování, které patří především do dospívání.

Každopádně obrazová sdělení byla již tehdy zrcadlem společnosti a prostředkem prezentace filozofie dané doby. Ve středověku se například stala malba prostředkem nové víry. Křesťanství udávalo nejen myšlenku, ale i kontrolovalo formu. Tvořivý člověk nebyl umělcem, ale řemeslníkem sloužícím pevně daným pravidlům. A obyčejným lidem se dostávalo jen to, co bylo vhodné, tak jako za totalitních režimů. Snad jen v lidové kultuře panovala určitá svoboda, která však nebyla zcela spontánní, ale byla ohraničena tradicemi.

Až renesance vnesla do obrazových sdělení talent geniálních umělců, kteří se nedokázali vejít do striktních forem a začali je přirozeně a postupně překračovat, takže výtvarné umění přestalo být řemeslem a začalo se vracet na cestu za svobodným vyjádřením všeho, co přináší doba. Cesta zpět ke svobodné malbě byla sice ještě klikatá, ale druhá polovina 19. století znamenala úlevu od ztuhlosti a meziválečná avantgarda dokázala, že svoboda se vrací v plném rozsahu.

Umění v druhé polovině 20. století se definitivně dotklo všech hranic, a to především v západních zemích. Tam tvořili osobnosti, které posunuli uvažování o obrazech do nevídaných sfér. Jackson Pollock, který položil plátno na zem a dal umění maximální spontánnost, „byl v přímém fyzickém kontaktu s vlastním obrazem, vůči němuž ztrácel jakoukoli distanci, kterou mezi malířem a obrazem po staletí udržoval rám.”⁵⁴ Victor Vasarely začal umění skládat z opticky zajímavých prvků. A Yves Klein naprosto šokoval, když místo štětce použil tělo nahé modelky, kterou potřel barvou a otiskoval na plátno.

Andy Warhol byl originální nejen jako osobnost, ale i jako svázný umělec, který „vedl fabriku na umění”. „Důsledek vlivu pojetí umění Andyho Warhola jako anonymní továrny na

⁵⁴ Dějiny umění 12, *loc. cit.*, str. 172

„zboží“ – svůj ateliér nazýval Warhol Factory (Továrna) - vynesl v New Yorku na výsluní Marka Kostabiho (1960) a jeho malířskou fabriku, kterou nazval *The Word of M. Kostabi*. Dovedl velmi šikovně zavěšit nejaktuálnější devizu konce sedmdesátých a počátku osmdesátých let. Spočívala zřetelně v pocíťovaném oslabení malby – díky minimalismu, *land-artu* a konceptuálnímu umění – a současně na post-rauschenbergovské a post-expressionistické manýře, která v malbě, jež byla v defenzivě, převládala.”⁵⁵

„Warhol úspěšně oddělil umělce od umění a nedělal z toho vědu. Vytvořil anti-vědu, anti-estetiku a anti-umělecké umění zcela odproštěné od všech předpokladů, které považujeme za nezbytné při představě umění. Beuysovo poselství směřovalo k následující teze: umělec je individualita, jakýsi novodobý šaman.”⁵⁶

Ale i v komunistickém Československu se vyskytli osobnosti, které svou svérázností nepřehlédnutelně čněli z umění socialistického realismu. Byli to například Milan Knížák svými svéráznými happeningy, Vlastimil Boudník, který si obkresloval a dokresloval oprýskané zdi starých domů nebo Zorka Ságlová a její originální akce s plenami.

I ti přispěli k dalšímu vývoji, především v otázce výstavních prostorech. Tak bylo umění obohaceno o „čerstvý vzduch“, ve smyslu častého přesunu umělců a jejich tvorby do ruchu městských ulic (happeningy a performens v akčním umění) či naopak do klidu přírody formou landartu.

Malby se vrátily do přímé blízkosti lidí, odkud původně pochází a dokonce mnohé obrazy přestaly být izolovány rámy a přirozeně se navrátily na svá původní místa, na stěny lidských obydlí.

„Postmodernismus pravděpodobně na určitou dobu ukončil období, kdy existovali přesně definované směry jako *kubismus*, *surrealismus* nebo *minimalismus*. Pro umění již neexistuje jedna obecná univerzální teorie, není dán jeden nebo více správných způsobů, jak má umění vypadat. Umění je nyní produktem individuality jednotlivých umělců, vše je povoleno a všem způsobům uměleckého projevu je věnována – stejná pozornost. Toto ukončení modernismu v postmodernismus nesmíme chápat jako vymezení nebo dokonce konec umění. Je to spíše vybidnutí k novému počátku, vybidnutí ke svobodě.“⁵⁷

⁵⁵ Tamtéž, str. 198

⁵⁶ Tamtéž, str. 191

⁵⁷ Dějin umění 12., *loc. cit.*, str. 189

6. Použitá literatura

BOUDNÍK, Vladimír. Manifest explozionalismu. Praha: Spolek českých bibliografů, 2005.

BULÁKOVÁ, Martina. *Město má mít patinu, říká odborník na graffiti*. Mladá fronta DNES [online]. 2008 [cit. 2008-8-29].

Dostupné na <http://mfdnes.newtonit.cz/tisk.asp?cacha=509910>

BYDŽOVSKÁ, Lenka. et al. *Dějiny umění 12*. Praha : Balios, 2002. 312 s.

DUFFKOVÁ, Jana; URBAN, Lukáš; DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

Encyklopedie nových náboženství: nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita / editor Christopher Partridge ; editor českého vydání Zdeněk Vojtíšek ; [z anglického originálu ... přeložili Zdeněk Vojtíšek ... et al.]. Praha : Knižní klub, 2006

FILIPOVÁ, Marta; RAMPLAY, Matthew. *Možnosti vizuálních studií*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu a Masarykova univerzita, Filozofická fakulta – Seminář dějin umění, 2007.

FISKE, S. H. John. *Komodity a kultura*. Překl. M. Metyková

Dostupné na: http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Revue01/preklad_fiske_01.htm

GAVLÍKOVÁ, Tereza. *Chceme tvořit graffiti legálně, říká Kocián*. Mladá fronta DNES [online]. 2002 [cit. 2002-11-28].

Dostupné na: <http://mfdnes.newtonit.cz/tisk.asp?cacha=58051>

GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění*, přel. M. Tůmová. Praha: Odeon 1992.

KHOMATHOR. *Pravidla malování na legálech aneb udělejte přítrž všem toys*.

Dostupné na: <http://www.metancity.com/1812/pravidla-malovani-na-legalech-aneb-zdejte-pritrz-vsem-toys/>

[vyšlo 28. 1. 2009]

KNÍŽÁK, Milan. *Street art aneb špatně položená otázka*. Lidové noviny [online]. 2008 [cit. 2008-8-28].

Dostupné na: http://www.lidovky.cz/street-art-aneb-spatne-polozena-otazka-dyt-/ln_noviny.asp?c=A080828_000004_ln_noviny_sko&klic=227268&mes=080828_0

LIESSMANN, Konrád Paul. *Filozofie moderního umění*, přel. J. Horák, Olomouc: Votobia, 2000.

LOOS, Adolf. *Řeči do prázdna : soubor statí o architektuře, bydlení, ústroji a jiných praktických věcech, které uspořádal Bohumil Markalous*. Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2001.

NĚMEČEK, Rudolf. *Otevřená výzva tvůrcům graffiti*. Náchod: Projekt Galerie výtvarného umění v Náchodě, 2004.

OWEN, Radek. *GRAFFITY .. umění x vandalismus x zábava?*

Dostupné na: <http://www.radekowen.signalv.cz/0802/graffity-umeni-x-vandalismus>

ROZBOŘIL, Blahoslav. *Několik poznámek ke genezi a pozadí spotřební kultury*.

Dostupné na: http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Revue01/esej_rozboril_01.htm

[vyšlo v prosinci 2001]

SEIDLOVÁ, Bohumila. *Graffiti : jejich postavení ve společnosti a vztah k edukaci*. Olomouc, 2001. 127 s. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Diplomová práce.

SOTONA, Jiří. *Proti čemu bojuješ?*. Magazín Dnes. 2007, č. 50, s. 4.

SUCHÁNEK, Marek. *Graffiti*. [s.l.], 2003. 12 s. Seminární práce.

ŠIGUT, Jiří. *Výtvarné umění ve veřejném prostoru*. Ostrava: Magistrát města Ostravy, odbor kultury, školství, mládeže a sportu, 2005.

VESELÁ, Jana. *Některé problémy mládeže na začátku nového tisíciletí*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003, 117 s.

ŠKAPA, Michal; KŘÍBEK, Jan. *2666 Praha Odyssey*. 1. vyd. Praha : Bigg Boss, 2006.

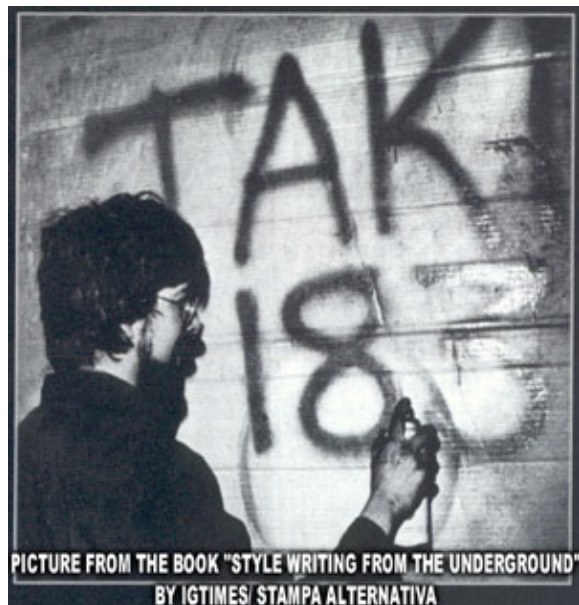
WOHLMUTH, Radek. *České graffiti získalo na chebské zdi důležitý POINT*.

Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=640220>

[vyšlo 17. 6. 2009]

7. Obrazová příloha

Obr. 1: Taki 183

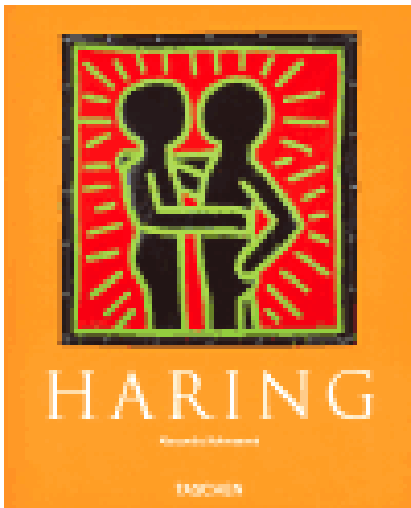

Obr. 2: Keith Haring

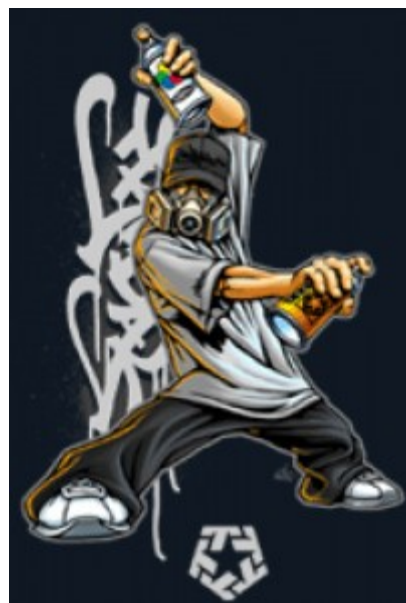

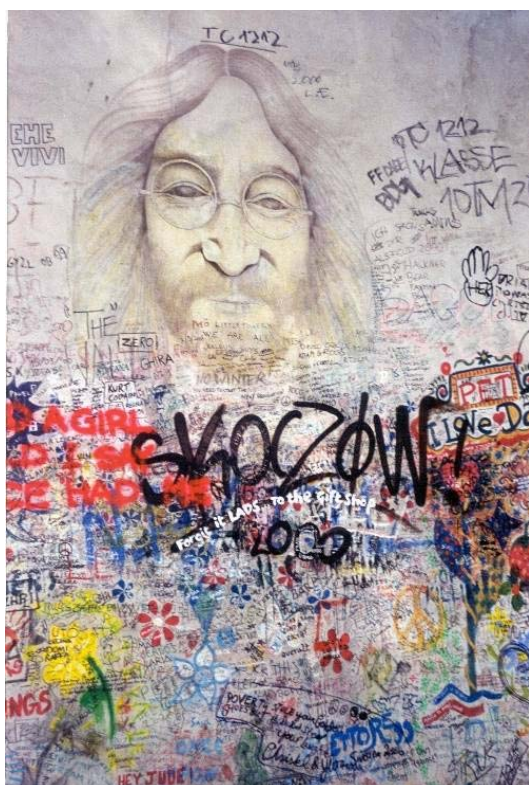
Objekty K. Haringa

Obr. 3: Graffiti jako součást subkultury

Obr. 4: Lennonova zeď

Obr. 5: Sprejerské fantazie

Obr. 6: Point Wall v Chebu

Obr. 7: Indián – originální úprava kamionu

Obr. 8: Komerční využití sprejerských technik v kavárnách a klubech

Speciální kolekce sportovní obuvi na motivy K. Haringa od značky Adidas

Láhev na sport značky Sigg

Kamenná chatka nebo omítka?

Obr. 9 Velký „legál“ u nadchodu v Č. Budějovicích. Písmena obsahují portréty autorů mezi vlaky a vývoj lidského embrya, projekt je součástí výměnné akce s polskými writery.

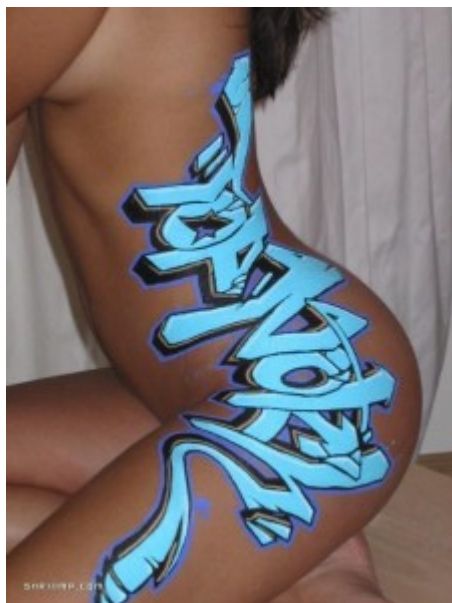

STREET ART

COMICS ART

BODY ART

8. Příloha FOTOPROJEKT – „PO A BEZ“⁵⁸

Stěny „PO“ útoku writerů a posléze „BEZ“ graffitů

Tímto fotoprojektem chci poukázat na to, že graffiti nejsou jen „špínou“ měst, ale mohou být i opakem – barevným zpestřením šedých stěn a temných zákoutí či náprava stěn „počmáraných“.

Touto cestou neobhajuji všechny graffiti jako takové, ale jen ty „sprejersky“ velmi zdařilé. Které jsou zároveň na pravém místě, kde neničí nové budovy, ale zkrášlují stěny skutku šedé, místa zanedbané a fabriky opuštěné.

Zadání práce zní: „Před a po“. Ale tvořit projekt přímo v akci writerů, by bylo časově i prakticky velmi náročné („nikdy se neví dopředu, kdy se do akce půjde a co z toho bude“). A tak jsem se rozhodla pro zpětnou cestu.

Vybrala jsem několik vhodných zdařile posprejovaných stěn, nafotila je a následně, pomocí photoshopu, jsem je upravila do podoby rádoby „původní“. I když můj program na úpravu digitální fotografie mi neumožnil tolik, kolik jsem chtěla (konkrétně - stěny nejsou tak přirozeně oprýskané, ale spíše přetřené), tak myslím, že výsledek je dostačující pro určité pozorování a porovnání, cíl projektu.

Na divákovi je jen to, aby se sám pro sebe zamyslel, jestli se mu více líbí stěny „bez“ nebo „po“. Je jen na Vás, jestli zůstanete u obliby šedých stěn, nebo jestli také ožijete barvami nové formy. Jde mi především o pozorovatele a jeho alespoň krátké zamyšlení se nad tématem pro někoho vzdáleným - tématem „graffiti“.

Již není dalších slov třeba... Jen přeji zajímavé porovnávání...

⁵⁸ Seminární práce do předmětu *Praxe v médiích*

Fotoprojekt – obrazové porovnání

9. Příloha o technikách a legálech

Slovo **GRAFFITI** (později jen „g.“) v italštině označuje nápisy nebo kresby na stěně. Kořen slova nalezneme i v řečtině – graphein znamená psát. V dnešní době jsou takto nazývány různě barevné sprejem vyvedené nápisy, obrazce, kresby na zdech či dopravních prostředcích.

Člověk tvořící graffiti je **WRITER**, v ČR také zvaný grafit'ák či sprejer. Ten ke své tvorbě využívá **CAN**, neboli plechovku spreje, na které může měnit trysku – **CAP** různé velikosti, dle své aktuální potřeby. **CREW** je seskupení tvůrců graffiti, kteří tvoří společně, někteří jsou členy několika crews naráz, jiní tvoří zcela individuálně, skupiny si konkurují, avšak v Česku nepanuje mezi tvůrci tak tvrdá rivalita jako třeba v USA. Negace jsou nejčastěji vůči vandalům, které nazývají různými nezveřejňovatelnými názvy, nejčastěji **TOY**, což je také začátečník, od kterého je očekáváno, že bude trénovat někde bokem, kde obecně nekazí reputaci graffiti. V dnešní době chybí mnohým sprejerům respekt, úcta a často i inteligence, možná protože nemají **GURU**, tedy učitele, který by je zasvětil a díky kterému by se naučili slušnému chování. A tak nedělali nej značky, tedy **TAGY**.

CHROM je stříbrný nástřík, někdy jednoduše kombinován s černým sprejem. **THROW-UP** je vývojový stupeň písmen, které dostávají trojrozměrný prostor, avšak písmena zatím nejsou vyplňována, maximálně mají šrafovanou výplň, jde o rychle provedené graffiti s důrazem na jednoduchost. **BOMBING** je graffiti, které se skládá z většinou jednobarevné výplně (filin), z okrajů (outline) a je tvořen především rychle, neplánovitě, spíše spontánně.

PIECE je zkrácení z původního masterpiece, větší obrazec, podpis či znak celé crew, který je tvořen několikanásobnou výplní, okraji, často i stíny, je trojrozměrný, má pozadí, vždy obsahuje nějaký odkaz, myšlenku či poděkování, někdy se v něm objevují postavičky komixového charakteru nebo jiné ilustrace, pak se jim říká **characters** a tyto realizace pak často mývají vysoké umělecké hodnoty (př.foto). K tomu často používají dopředu promyšlené **SKETCH** neboli skici.

PANEL jsou writerské realizace na vagónech vlaků, metra nebo jiného dopravního prostředku, tyto graffiti se pak dále dělí dle rozsahu, **whole car** je celý vagón, **whole train** je po celé soupravě vlaku či metra a **T2B (top to bottom)** jsou, již dle názvu, malby od vrchu až dolů, též zvaná **End to end**. **ROOFTOP** je malba na střeše. **BACKJUMP** je malba za provozu soupravy metra či vlaku. **ONEMAN BAREVNÝ WHOLECAR** – graffiti přes celý vagón, vytvořen jedním writerem je považován za vrchol sprejerské nelegální tvorby.

České legály

Praha - Barandovský most Praha - Jižák Praha - Modřany, Orionka Praha - Modřany, Na Beranku Praha - Sídliště Petrovice, asi 20m od policejní služebny Praha - Těšnov (jen o víkendu) Jihomoravský kraj Blansko - ? Brno - Vídeňská (most tram 8) Brno - zeď u firmy Lear (nesmí se přejíždět horní polovina s názvem a logem firmy) Brno - pod radnicí Nové Líšně (ulice Jírova) Brno - podél řeky Svitavy u ulice Životského Brno - Zboku na

Salesiánském středisku mládeže (k dispozici i půjčka žebříku). Jinde než na legálu zakázáno malovat! Brno - Zastávka Židovský hřbitov tramvaje č. 8 (k dispozici zeď, v areálu garáží nemalovat). Břeclav - ulice Na Zahradách (asi 500 metrů od nádraží) Bystřice nad Pernštejnem - 100m od vlakového nádraží Hodonín - ? Znojmo - skatepark na Sokolské ulici Znojmo - Kasárna - na rodinném domku nedaleko Skateparku, za Kauflandem a za panelákama Znojmo - zeď u Penny Marketu Znojmo - ulice Brněnská - sídliště Dukelská Jihočeský kraj České Budějovice - Na sídlišti Vltava, za garážema České Budějovice - U Myší díry za benzinkou OMV Český Krumlov - most u domu dětí a mládeže Český Krumlov - čtvrť Mír, průchod u kruhového objezdu Český krumlov - garaze na proti ambitu Tábor - Zborovská - u zimáku (součást školy) Královéhradecký kraj Hradec Králové - ? Jaroměř - zeď u parkoviště (bývalé autobusové nádraží, za bývalým kinem) Karlovarský kraj Karlovy Vary - dětské hřiště na Čertově ostrově Karlovy Vary - zeď u nákupního střediska Tesco Liberecký kraj Česká Lípa - bariéra u ZŠ na sídlišti Špičák Česká Lípa - podchod, asi 20 metrů od Telecomu (u palackého náměstí) Česká Lípa - betonová podzídka zimního stadionu Česká Lípa - skatepark (možno malovat na všechny kovové překážky) Jilemnice - u tenisu v lese Liberec - ulice Zengerova (u tramvajového depa) Turnov - podjezd pod dálnicí (u stadionu) Turnov - podjezd pod dálnicí (Ohrazenice) Moravskoslezský kraj Havířov - Oplocení letního kina: zde pouze jednou za rok, v rámci oficiálního jamu Havířov - Oplocení firmy Lukei na Nábřeží: zde zadní strana oplocení, přístupná kdykoliv Havířov - Hall of Fame: zeď u tenisových kurtů, pouze pro pozvané v rámci productions jamů Opava - ulice Hradecká Orlová - na stěně klubu Futura (nemalovat na dveře a okna) Orlová - zadní část jazykové školy. Orlová 4 Olomoucký kraj Olomouc - u křižovatky ul. Velkomoravská a Schweitzerova k SK8parku Olomouc - Vedle zastávky Vejdovského Pardubický kraj Chrudim - dvě betonové zdi na sídlišti Chrudim - vlaková zastávka Žamberk - sídliště směrem k hl. vlakovému nádraží Plzeňský kraj Plzeň - zeď u chodníku mezi ul. Vejprtnická a bytovkami asi 20m od tramvajové zastávky Středočeský kraj Kladno - zeď u nemocnice, podél trati Kladno - Pražanka Kolín - podchod - u Husova náměstí Kutná Hora - orientační bod je modrý komín. Jeďte přímo k němu a jste tam (u nádraží) Lysá nad Labem - z nádraží stačí jít podél kolejí směrem na Nymburk, nelze minout Mladá Boleslav - sk8 park vedle hřbitova Poděbrady - z hl. náměstí na most na Prahu a před ním dolů po schodišti Ústecký kraj Chomutov - kousek od hřiště, ulice Dřínovská (objekt starého kina, mega, ptejte se na Evropu) Chomutov - Písečná, mega zeď u Kasu Chomutov - SK8 park za globusem Janov - nachází se u mateřské školky Jirkov - SK8 park Litoměřice - skate park - u Tyršova mostu Litvínov - viadukt v ulici